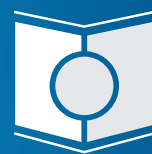

הדף היומי בהלכה

נדונים מרכזיים הנלמדים בחודש במסגרת הדף היומי בהלכה

Dirshu
דרשו ד' ועזו
קרן עולמית לחיזוק
ועידוד לימוד התורה

גליון מס' 43 חודש ניסן תשע"ז

החומר הנלמד בחודש ניסן: סימן ר"ט סעיף ב' עד סימן רי"ז

החודש הזה לכם...

חודש של הלכות

יותר מכל דבר אחר, מתאפיין חודש ניסן בבירורי הלכה. כבר בשלב הניקיונות מתחילים הספקות ההלכתיים לצוץ, וככל שמתקרב החג הופכת ההלכה לנושא המרכזי בו עוסק כל יהודי ירא שמים ושומר מצוות.

כשמגיע ערב הפסח עצמו, הבית כולו חי את הלכות החג. זמן אכילת חמץ, ביעור חמץ, צחצוח היום, מנחה קטנה, וכמובן ליל התקדש החג ושבעת ימי החג.

אם נתבונן מעט במהותו של חג הפסח, נגלה שהוא לא אמור להיות שונה מכל יום אחר בשנה מצד העיסוק בהלכה. הלכות חמץ ומצה רבות הן ומורכבות הן, אבל גם הלכות בשר וחלב הן מארג שלם של ידע ונתונים שצריכים להפנים וליישם במטבח. ההלכות הנוהגות בליל הסדר, אינן שונות בסגנון מהלכות המדריות אותנו כיצד להתנהג בתפילה, הלכות שבת או הלכות ברכת הנהנין.

למה אם כן דווקא בפסח כולנו מתקשרים לרב עשרות פעמים כדי לשאול שאלות קטנות וגדולות? כי ההלכות הללו אינן שגרתיות. אם האיסור לאכול חמץ היה נוהג בכל ימות השנה, לא היו לנו שאלות רבות כל כך.

כלפי מה הדברים אמורים? כלפי לימוד ההלכה. אינו דומה יהודי שנהר שלא לעררב בשר וחלב, ליהודי שמכיר את ההלכות הללו ברמה שתאפשר לו להבין את ההרחקות השונות הנהוגות בין בשר וחלב. אינו דומה יהודי המתפלל שחרית כפי שלימדו אותו בחיידר, ליהודי שמכיר את ההלכות ויודע בדיוק היכן יש לעמוד, איפה יושבים, כיצד יש לפסוע שלוש פסיעות לאחוריו בסיום תפילת העמידה, ומדוע יש לעמוד אחרי אמירת תחנון דווקא כשאומרים "ואנחנו לא נדע מה נעשה".

יהודי שלמד היטב את ברכת הנהנין אינו אמור להתבלבל בכל שאלה שהתשובה עליה לא כלולה בסימן המוכר "מגע א"ש". הוא אמור לדעת גם אם חביב עדיף, או שלם עדיף, או אולי פרי משבעת המינים קודם לכל היתר. הוא אמור לדעת אם כשמרחימים בדי הדס בהבדלה יש לברך "עצי בשמים", או "מיני בשמים", הוא אמור לדעת שהטועם אינו מברך, ושאתרי כוס תה לא מברכים ברכה אחרונה, וגם אם החליט להמתין שהתה יתקרר הוא לא יצא מידי מחלוקת בין אחרוני הפוסקים האם יברך ברכה אחרונה או שבטלה דעתו אצל כל אדם.

יהודי שלומד הלכה, מבין, יודע ובעיקר מקיים את ההלכה ככתבה וכלשונה, ואינו מסתפק רק במנהגים ובהעתקה עיוורת של מעשי אבותיו ורבותיו מבלי שהוא מבין מדוע נהגו כך, ולפי אילו שיטות הם הכריעו להלכה.

יהודי שלומד דף היומי בהלכה, הוא יהודי שיועד הלכה.

ה"ר שזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות

העורך

האוכל הוא רק היכי תימצי לאמירת הברכה

הרב ישראל ליוש

שלימד את אורחיו לברך, כדי להכיר בבריאת העולם ע"י ה' יתברך, ולכן המזלזל בברכות הרי אינו מכיר באמונת ה', והרי הוא כאומר: 'כחי ועצם ידי עשו לי את החיל הזה', כירבעם בן נבט שקלקל את האמונה, ע"י שהחטיא את ישראל בעבודה זרה.

רגילים אנו לחשוב שהאכילה היא סיבה לברכה, אחר שאכלנו ושבענו ונהנינו מטוב הגדול עמנו, הן ומפרנס כל בריה, אנו מודים לו ומשבחים אותו על כך, הגאון רבי ירוחם ליבוויץ זצ"ל משגיח ישיבת מיר מחדש לנו כי ההיפך הוא הנכון: הברכה היא סיבה לאכילה, אנחנו אוכלים כי אנחנו רוצים לברך, לבנו רוצה להביע את רגשותיו, רגשי האמונה כי הוא כל יכול, רגשי ההכרה בחסדו וברחמינו על כל מעשיו, גואים ועולים, וזו סיבה טובה לאכילה, כי לפנינו ואחריה נתקנו ברכות המביעות אותן בעוצמה רבה.

הגאון רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל ספר ששמע מידידו כי ראה מנהג מיוחד אצל האדמו"ר מבאבוב זצ"ל, מידי יום בשעות אחר הצהריים היו מגישים לפניו עוגיות, והוא היה מברך עליהם בכונה רבה, ובסיום האכילה בירך בדבקות ברכה מעין שלוש. יום אחד נגמרו העוגיות והציעו לפני האדמו"ר שבמקום יביאו לו פוחים, האדמו"ר סירב ואמר שאינו מוותר על העוגיות. לפלא היה הדבר בעיני תלמידיו, ממתי האדמו"ר מקפיד על מה יאכל? אבל על בקשת האדמו"ר אין עוררין, עשו מאסך והמציאו לו עוגיות, וכך נמשך הדבר פעם אחר פעם, כאשר ברקע אופפת עלטה סביב התעקשותו של האדמו"ר לאכילת עוגיות דווקא.

בערב ימיו, אזר אחד המקורבים עוז בנפשו ושאל בעדינות את האדמו"ר על פשר התעקשותו לאכול מידי יום יומו דווקא עוגיות, ואינו מוכן להחליפם בעד דבר מאכל אחר.

הסביר לו האדמו"ר ברוב חינו, ברכה מעין שלש היא הברכה היחידה בה אנו אומרים ונברך עליה בקדושה ובטהרה, אין לשון כזו לא בברכת המזון ולא בברכת בורא נפשות, אינני יכול לעבור יום מבלי לומר את המילים הקדושות הללו, ולכן אני רוצה לאכול עוגיות כדי לברך לה' בקדושה ובטהרה.

הרי לנו דוגמא חיה כדבריו של רבי ירוחם, כי הברכה היא סיבה לאכילה, ואין האכילה סיבה לברכה.

חודש ניסן נפתח, והוא מביא עמו את סגולותיו. כפי הידוע מגדולי עולם כל תקופה ומועד בכל שנה, מסוגלים לתכניס שארעו בתקופה זו. לכן חג השבועות נקרא יום הדין של התורה, כי הרי בחג זה ניתנה התורה לישראל. זו גם הסיבה שמי החנוכה מסוגלים לתורה שבעל פה, כי בימים ההם נצחו החשמונאים את היוונים במלחמתם על התורה שבעל פה, וכן כל חג וחג מסוגל לעניינו של החג.

מסתבר שחודש ניסן נקרא כך ע"ש הניסים הרבים שארעו בו, וא"כ היה מתאים יותר אילו הוא היה נקרא 'נס' או 'ניסים', מהי המילה 'ניסן'?

כך גם נשאל על תיאור מידותיו של הקב"ה בסדר התפילה ביום הכיפורים, 'סלחן' ו'מחלן', מדוע לא נקרא לו 'סולחן' ו'מוחלן'?

אלא מברך כ"ק אדמו"ר מבוהוש זצ"ל ע"פ דברי רש"י בבבא מציעא דף ל"ג ע"א שמחל בין חמור 'רבצן' לחמור 'רובץ', שה'רבצן' הוא החמור שרגיל ברביצה, ואילו 'רובץ' מקרה הוא לו שעשה כן בפעם הזאת. א"כ הקב"ה הוא אינו רק 'סולחן' ו'מוחל' במקרה, אלא רגיל הוא בכך לסלוח ולמחול בכל דור ודור, כי ביסוד מידותיו הוא סלחן ומוחלן. כמו"כ חודש 'ניסן', הניסים שארעו בו בימים ההם, לא היו במקרה בחודש זה, אלא במהותו הוא חודש של ניסים, כמו שנאמר בניסן נגאלו ובניסן עתידים להיגאל, הוא חודש שישועות מקיפות בו, ולכן נקרא שמו 'ניסן', כי הוא רגיל בניסים.

חודש זה מלומד הוא בניסים, משום שבו יצק הקב"ה את יסודות האמונה. בניסי יציאת מצרים, המכות, קריעת ים סוף וניסי המדבר, ביסס הקב"ה את האמונה במציאותו ובהנהגת העולם על ידו, ומאז ועד עולם תעבור המסורה מדור לדור, מאב לבן ומסב לנכד. ובחודש ניסן המסוגל לענין האמונה, מוטלת עלינו החובה לנצל את סגולת הימים ולחזק בלבנו את יסודות האמונה.

בסגולת ימים קדושים אלו זוכים אנו ללמוד ענייני ברכות, שגם הם יסוד גדול באמונה בו ית'. כפי שמבואר בגמרא בברכות דף ל"ה ע"ב, אמר רבי חנינא בר פפאי: 'כל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה חבר הוא לאיש משחית, חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמיים'. המפרשים ביארו שהדמיון בין המזלזל בברכות לירבעם בן נבט, הוא משום שענין הברכות הוא כדי להשריש את האמונה בה' שכל הבריאה שלו, וכמו שמצאנו אצל אברהם אבינו

בכל מקום ובכל זמן

קו השיעורים של 'דרשו'

077-261-3337

לשמיעת שיעורי הדף היומי בהלכה הקישרו 3
משך שיעור יומי כ-5 דקות

מצטרפים ללימוד
'הדף היומי בהלכה'

קנין תורה: בבא בתרא מדף ע"ז עד דף ק"ו
קנין משניות: אהלות פרק י"ח משנה ד' עד סוף המסכת, ומתחילת מסכת נגעים עד פרק ג' משנה ב'
דף היומי בהלכה: סימן ר"ט סעיף ב' עד סימן רי"ז
מוסר במסגרת תוכנית דה"י בהלכה: 'שם עולם' פרק ג' "ומה שאמר" עד פרק י"א
קניין חכמה:
המבחינים יתקיימו בע"ה ביום שישי ט"ז באייר ערש"ק פרשת אמור במקומו הבחינה של 'דרשו'.
לומדי הדף היומי בהלכה יוכלו להיבחן א"ה גם במסגרות הבחינה של 'דרשו' כולל ביום חמישי ט"ז באייר

לומדים החודש

הסוגיא המרכזית

נידונים מרכזיים הנלמדים
ב'דף היומי בהלכה' החדש*

אסור ליהנות מן העולם ללא ברכה, מתי לא עוברים על איסור זה? מי שספק
לו אם ברך, האם יכול לברך 'ברוך רחמנא' וכו'? האם מכרכים ברכה אחרונה על
שתיית קפה קר? האם אפשר להתחיל בתפוח בדבש באכילת הסימנים בראש
השנה? האם יש לאורז קדימה לענין ברכה על מין שבעה? שיעור 'כדי אכילת
פרס', האם מחשבים משעת הלעיסה או משעת הבלעיה?

אסור ליהנות מן העולם ללא ברכה, מתי לא עוברים על איסור זה?

השו"ע (סימן רט"ז) כתב, שכל הברכות שמסתפק האדם
אם ברך או לא, אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף, חוץ
מברכת המזון, מפני שהיא של תורה. ובטעם הדבר
ביאר המשנ"ב (סי"ט) שמכיון שהברכות הם מדברי
סופרים, וספק דרבנן לקולא.

על דין זה שגם בברכות הנהנין נאמר הדין של ספק
ברכה להקל, העיר המהרש"א בפסחים (דף ק"ב עמוד'
א ד"ה פרש"ב) שכיון שהגמ' ברכות (ל"ה עמוד א) אומרת
שמי שנהנה מן העולם ללא ברכה מעל, וביאר רש"י שם
(ד"ה עמל) על פי המשך הגמ', שכיון שנאמר 'לה' הארץ
ומלואה' הרי הנהנה בלי ברכה, כנהנה מהקדש. אם כן
הרי יש כאן צד איסור דרבנן, ואדרבה צריך לברך שאם
לא יברך יהיה אסור מספק ליהנות מהעולם, וכן הוכיח
הרעק"א (גליון הש"ס ברכות דף י"ב ע"א) מדברי התו"ס (שם
ד"ה לא לאתו"י).

ובביאור דעת השו"ע (שהיא דעת הר"ף והרמב"ם) כתב
הגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה קמ"א סימן י"ח אות ח') שאין
עיקר הטעם לחיוב ברכת הנהנין כדי להתיר ההנאה
[שלא יחשב כגזל ומועל], אלא עיקר חיוב הברכה
בברכת הנהנין הוא כדי להודות ולהלל לה' קודם אכילה,
וזהו חיוב ממידת דרך ארץ [וכמו בברכות המצוות, רק
שכאן האלימו רבנן תקנתם שיברך דווקא לפני האכילה
מטעם שלא יראה כגזלן], נמצא שהטעם שנחשב
כמועל וכגזל הוא בגלל שהוא מחויב לברך, אבל אין
הברכה באה להתיר האכילה, ולכן כאשר יש ספק אם
ברך או לא, שפטור לברך מספק, שוב אינו עובר באיסור
זה של נהנה מהעולם בלא ברכה.

מי שספק לו אם ברך, האם יכול לברך 'ברוך רחמנא' וכו'?

אף שאין לברך כשמסתפק אם ברך אם לאו כפסק
השו"ע (סימן רט"ז), כתב הגן המלך (לבעל הגינת ורדים, סי'
כ), והביא בג' רעק"א סי' קפ"ד (ד"ה שיהרהר הברכה בליבו,
כדי לצאת ידי חובה לדעת הרמב"ם שבכל ברכות דרבנן
יוצא בהרהור, וביאר, שאף אם לפי האמת כבר בירך,
מכל מקום אינו עובר בהרהור על "לא תשא", כיון שאינו
מוציא הזכרה בשפתיו [כשם שאינה נחשבת לשבועה
אלא בביטוי שפתיים]. וכן כתבו להלכה המאמר מרדכי
(סי"ק ה), הפמ"ג (סי' קפה א"א סי"א), בן איש חי (שנה א מטות
אות יד), כף החיים (סי"א), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי'

ז) בשם בעל המנחת חינוך שבקפה אם מניחו להתקרר
מעט, ואחר כן שותהו אין לו לברך ברכה אחרונה,
שאין זה כדרך שתייתו ובטלה דעתו, וכן מבואר בברכי
יוסף (סימן רד סי"ק ו), וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ד
תשובה כז) שכיון שאין הרגילות במקומותינו לשתות את
הקפה קר, אין אפשרות לברך ברכה אחרונה על קפה
[והוסיף, שאם שותה אותו בבת אחת כשהוא רותח, ג"כ
בטלה דעתו, ואינו יכול לברך, וכן במשקה חריף, וראה
מה שכתב שם לענין שתיית תה], מאידך בשו"ת שבת
הלוי (ח"י סי' מב אות יג) כתב שתמוה לומר כן, שהרי קפה
שהצטנן מעט ראוי לשתייה ונהנים מזה, וכמדומה שכן
מנהג העולם, וכן מוכח מעצת המשנ"ב להמתין שיצטנן
קצת [שנקט בלשונו שתיית קפה או תה], שמכרכים
באופן זה ברכה אחרונה.

האם אפשר להתחיל בתפוח בדבש באכילת הסימנים בראש השנה?

השו"ע בהלכות ראש השנה (סימן תקפ"ג סי"א) כתב, שיהא
אדם רגיל לאכול בראש השנה רוביא, כרתי, סלקא,
תמרי וקרא. וברמ"א שם הוסיף שיש הנהגים לאכול
תפוח בדבש ורימונים, ובמשנ"ב (סי"ג) כתב שהאוכל
התפוח בדבש התפוח עיקר ומברך עליו ופותר הדבש,
ומשמע שהמנהג באכילת הסימנים היה להתחיל
באכילת התפוח בדבש קודם התמרים והרימונים, ותמה
הכף החיים (סי"ג) שהרי מבואר בשו"ע סימן ריא (סי"א)
שמיין שבעה קודם אף אם יש פרי העץ אחר שחביב עליו
[ואף שבסעיף ב הביא השו"ע שהרמב"ם חולק וסובר
שיש להקדים את החביב תמיד, כבר ציין המשנ"ב (שם
סי"ג) שמשמע מדברי השו"ע שהעיקר להלכה היא
הדעה הראשונה, שהיא דעת רוב הפוסקים], ותירץ
שיתכן שמדובר באופן שהתמרים ורימונים אינם לפניו
בשעת הברכה והביאו אותם רק אח"כ, משום שרוצים
לאכול את התפוח תחילה לסימן טוב.

אכן גם התמרים לפניו כתב הכף החיים (סי"ק כה)
שמברך על התמרים. וכן כתב הגרש"ז (מכתב, המחזור
המפורש עמ' 8) שאם יש לפניו תמרים או רימונים, יברך
עליהם, שהרי הם ממיין שבעה [ויברך תחילה על תמרים
ואם אין תמרים יברך על רימונים] ושכן העיר הגר"ח
זוננפלד (לוח א"י), וכן הורה הגר"ש ואזנר (מלבושי מרדכי סי' ה
הע"ג) שאף שיש בתפוח בליל ר"ה רמזים ועניינים שונים
יותר משאר פירות, מ"מ אם התמרים או הרימונים וכדו'
לפניו, יקדים אותם, כיון שעלינו לעשות ע"פ ההלכה
הפסוקה. [ואם הקרא' חביב עליו יותר כתב הגרש"ז
אויערבך (הליכות שלמה תשרי פ"א דבר הלכה אות כז) שאולי יש
להקדימו גם לפני התמרים, שהרי אין ברכותיהם שוות,
שהרי באופן זה כתב המשנ"ב (סימן ריא סי"ט) שהעיקר
לדינא כדעת האומרים שיש להקדים ולברך על החביב

ק) בשם הצ"ח (ברכות כ, א) וא"א מבוטשאש, שיהרהר
הברכה בלבו. וכן צידד הגרש"ז אויערבך (ברכה אחרונה
פ"א סי"ק כד), מאידך הישועות יעקב (א"ח סימן ס"ב סי"א)
כתב שכל מה שהרהור מועיל כדיבור הינו דווקא היכן
שיכול להוציא זאת בפיו ג"כ, אבל בספק אם ברך שאינו
יכול לברך בפיו [כיון שמסתפק אנו נוקטים שכבר בירך].
גם להרהר הברכה בליבו לא יועיל.

נידון מעניין ישנו באחרונים, לפי דברי השו"ע בסימן קס"ז
(סי"א) שמי שבמקום ברכת 'המוציא' ברך 'ברוך רחמנא
מלכא מאריה דהאי פתא', יצא [ובמשנ"ב (סי"ג) כתב
שאף שאין זה להתחילה שהרי שינה נוסח הברכה
בדיעבד, יצא], האם במקום ספק יכול לברך על כל
פנים 'ברוך רחמנא' וכו', שיטת הפני יהושע (ברכות י"ב ע"א
ד"ה יותר נראה) שכיון שאין בזה הזכרת שם לבטלה מאחר
שהוא בלשון תרגום, יצא ידי ברכה, וכן נקטו הבן איש חי
(שנה א' נשא אות ט) וערוך השלחן (סי' ר"ב סי"ג).

אמנם הפתחי תשובה (י"ד סי' ש"ח סי"א) כתב שאין
דבריו מוכרחים, שיתכן שכששואר 'רחמנא' בתוך ברכה,
נחשב הדבר כהזכרת השם. וכן כתבו בשו"ת רעק"א
(מהד"ק סי' כה) ובח"י חתם סופר (נדרים ב, א) שאסור לומר
ברוך רחמנא לבטלה בספק ברכה, וכן כתב המהר"ם
שיק (ספר המצוות, מצוה ט"ט) בשם החתם סופר. וכן כתב
בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ד סי' ט' אות כז) שלפי המשנה
ברורה (סי' פ"ה סי"א) אין לברך מספק ברכה בנוסח של
ברוך רחמנא, וכן כתב הדרך אמונה (פ"ה מהלכות בכורים
צ"ה אות ל"א קס"ב), וכן כתב בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' ג)
וכן דעת הגר"ש אלישיב (שבות יצחק נר שבת פ"כ הע"כ).

האם מכרכים ברכה אחרונה על שתיית קפה קר?

השו"ע סימן ר"י (סי"א) כתב, ששיעור אכילה כדי
להתחייב בברכה אחרונה הוא כזית, ושיעור השתייה הוא
רביעית ויש אומרים כזית, ולכן טוב להיזהר לשתות או
פחות מכזית או יותר מרביעית. ובמשנ"ב (סי"א) הביא
שכל זה דווקא כאשר אכל הכזית תוך כדי שיעור אכילת
פרס, ולענין שיעור הזמן בשתייה כתב, שאם הפסיק מעט
וחרז ושתה עד שהשלים לרביעית, יש אומרים שאינו
מצטרף, ויש אומרים שכל עוד שלא שהה מתחילת
השתייה ועד סופה יותר מכדי אכילת פרס מצטרף.

ולגבי שתיית משקאות חמים שהרגילות לשתותם מעט
מעט וקשה לשתותם בלא הפסק, כתב המשנ"ב שיש
מחלוקת גדולה בין הפוסקים אם לברך ברכה אחרונה
[לפי הדעה הראשונה], והביא שמחצית השקל והחיי
אדם והדרך החיים כתבו שלא יברך, וכן מנהג העולם,
והוסיף שבדאי טוב להניח מהשתייה שיעור רביעית כדי
שיוכל לשתות כשתצטנן מעט בלי הפסק.

על עצה זו של המשנ"ב, כתב הדעת תורה (סימן רד סי"א)

* הנושאים המובאים במדור זה מקורם במ"ב מהדורת דרוש בסימנים אלו, ולהלכה למעשה יש לעיין במקורות.

[תחילה].

והרוצה שלא לשנות מהמנהג הקדום שבירכו על התפוח, הורה הגרש"א (שם אות כו) שלא יניח פירות משבעת המינים על השולחן עד לאחר שיברך על התפוח, ויכוון בברכת 'בורא פרי העץ' גם על המינים שיבואו אחר כך.

האם יש לאורז קדימה לענין ברכה על מין שבעה?

השו"ע סימן ריא (י"ו) כותב שאם היה לפניו תבשיל מקמח כוסמין שיבולת שועל ושיפון וגפן ותאנה ורימון, יש להקדים את ברכת התבשיל לברכת הגפן והעץ, מכיון שעל התבשיל הוא מברך 'בורא מיני מזונות' ועושים מהם פת שמברך עליה 'המוציא' וברכת המזון. וביאר במשנ"ב (ס"ק לד) מדוע הוצרך השולחן ערוך לטעם זה הרי גם כוסמין הם מין חיטה ושיבולת שועל ושיפון מין שעורה [וחיטה ושעורה קודמין לגפן תאנה ורימון בפסוק], מכל מקום כיון שאין הם נזכרים במפורש בפסוק אין להם חשיבות מן שבעה כמו אלו שמפורשים בפסוק.

לפי זה יש לדון האם כאשר יש לפניו תבשיל מאורז וגפן ותאנה ורימון, האם יקדים לברך על האורז כיון שברכתו מזונות או על המין שבעה, הפרי מגדים (א"א ס"ק יג, ובסדר המעלות אות ב) כתב שמכך שתלה השו"ע את הקדמת התבשיל מכוסמין בזה שהוא מין שעושים ממנו פת שמברכים עליה 'המוציא' וברכת המזון, נראה שאין מעלה לברכת מזונות לבד על מין שבעה, ולכן אורז אף שברכתו מזונות כיון שאין עושים ממנו פת אינו קודם לשבעת המינים, וכתב שכך היא גם דעת הלבוש, והוסיף הפרי מגדים לדון מכה זה שאולי אף לפרי העץ שאינו מין שבעה אין האורז קודם [שהוא פרי האדמה], אמנם הסיק שכיון שברכת 'בורא מיני מזונות' מבוררת יותר מברכת 'בורא פרי העץ' יש להקדים האורז.

מאידך האבן העזר (י"ו) כתב, שאף שאין עושים מאורז פת שמברכים עליה 'המוציא' וברכת המזון, מכל מקום הואיל ומברכים עליו 'בורא מיני מזונות', שהיא ברכה חשובה יותר מברכת בורא פרי הגפן, יש להקדים ולברך עליו, וכן כתב בהגהת הלבוש (סוף ד"ס).

שיעור 'כדי אכילת פרס', האם מחשבים משעת הלעיסה או משעת הבליעה?

בענין החיוב ברכה אחרונה על כזית כתב השו"ע (סימן ר"א), שהוא רק אם אוכל הכזית בשיעור של 'כדי אכילת פרס'.

ומאימתי מחשבים שיעור של אכילת פרס, האם כבר משעת הלעיסה או רק משעת הבליעה, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קעג) לענין ברכת המזון, שלפי דברי החת"ס שכתב שהברכה היא משום הנאת מעיים שמתיישבת דעתו [ולא הנאת גרון כמו לגבי איסורים ומצוות], בוודאי מתחיל השיעור משעה שכבר בלע ונתישבה דעתו מהנאת מעיו [אלא שהוסיף שבחי' החת"ס (חולין קג, ב) חידש שהנאת מעיו מתחילה מיד לאחר הבליעה עוד לפני שנכנס המאכל לקיבה], וכן מובאר בפמ"ג (א"א ס"ק א) שהאוכל שנשאר בין החניכיים אינו מצטרף לפי שברכה תלויה בהנאת מעיו.

ודעת הגר"מ פיינשטיין (הגדת קול דודי, ז, ושו"ת אור לציון (ח"ג פט"ו ס"ק יג) שאף לענין מצות אכילה, כמצה, מונים כדי אכילת פרס מרגע הבליעה, ואין הלעיסה בכלל חשבון זמן זה [אלא שהגר"ש וואזנר והגר"ש אלישיב הורו בזה למנות משעת הלעיסה, כמו שהובא ב'ביאורים ומוסיפים' במשנה ברורה במהדורת 'דרשו' בסי' תע"ה ס"ק מב].

שיהיה הגוף טפל לנפש והרוח

לאור החסידות

שו"ע סימן רי"ב, סעיף א': "כל שהוא עיקר ועמו טפילה, מברך על העיקר ופטר את הטפילה.

דין זה טעון ביאור לכאורה, שהרי קבעו חכמים שסברא היא ש"אסור לו לאדם ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה", ומה לי באוכל פת ועמו מליח, אם הפת טפילה היא למליח או לא, סוף כל סוף, האוכל את הפת נהנה מאכילתה. וההסבר הוא בפשטות שההנאה מהפה אינה נחשבת להנאה, משום שעיקרה הוא לסייע באכילת המליח, ואף אם נהנה מעצם אכילת הפת, אין הנאה זו נחשבת בפני עצמה.

וביותר באים הדברים לידי חידוש במה שכתב הרמ"א בהמשך הדברים, שהאוכל גודגדניות כדי להמתיק את השתיה, מברך עליהן שהכל משום שהן טפלות למשקה, ובאמת זהו חידוש גדול מאוד.

וממנו ניקח לעבוד את ה' גם בעניינים שבין הגוף והנפש, כמו שכתב קדוש ישראל רבינו בעל התניא זיע"א, בפרק ל"ב, בעניין של קיום מצוות "ואהבת לרעך כמוך", וזה לשון קדשו:

"והנה על ידי קיום הדברים הנ"ל, להיות גופו נבזה ונמאס בעיניו, רק שמחתו תהיה שמחת הנפש לבדה, הרי זו דרך ישרה לבא לידי קיום מצוות "ואהבת לרעך כמוך" לכל נפש מישראל למגדול ועד קטן. כי מאחר שגופו נמאס ומתועב אצלו, והנפש והרוח מי יודע גדולתן ומעלתן בשרשן ומקורן באלוקים חיים. בשגם שכולן מתאימות ואב אחד לכולנה ולכן נקראו כל ישראל אחים ממש מצד שורש נפשם בה' אחד רק שהגופים מחולקים. ולכן העושים גופם עיקר ונפשם טפלה, אי אפשר להיות אהבה ואחוה אמיתית ביניהם אלא התלויה בדבר לבדה."

נמצאנו למדים, שכשהאדם מחשיב את נפשו ורוחו, ועושה הגוף וצרכיו לטפלים אצלו, הרי הוא זוכה לברך על העיקר ולפטור את הטפילה במעט שבמעט, ובוודאי יכול הוא לאהוב כל אחד מישראל כמוהו ממש.

"הוי סכל, הפסדת עשרים אלף רובל כסף לחינם, כיון שהחצר עומד סגור כל השנה"

והנה הכתוב אומר "בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך", והכוונה שבכל פעולותיו שעושה בעסקיו ובעניניו יכוין שרוצה להשתכר כדי שיהיה לו במה לחיות ויוכל לעבוד את ה' יתברך בלימוד התורה ובקיום המצוות, וממילא חושב לו ה' יתברך לכל דרכיו שהם ישרים ותמימים ומקבל שכר עבור כולם.

וכל זה דווקא אם בעת שנשאר לו פנאי ללימוד או ביום שבת שהוא בוודאי בטל ממלאכתו הוא רץ ללימוד התורה. לא כן אם אפילו בעת שנשאר לו פנאי הוא עוסק בטיול ובדברים בטלים, אז לא די שהוא מפסיד אלו השעות גופא, אלא הוא מפסיד כל פעולותיו של כל ימות השבוע.

והרי דבר זה דומה למי שבנה חצר גדולה והוציא עליה עשרים אלף רובל כסף, עד שגמר אותה והיו בה עשרים דירות להשכיר ולהוציא מהן שלושת אלפים רובל כסף לשנה, ואחר שגמר ושכלל אותה כהוגן נטרף דעתו ויסגור כל דירות היצר ולא נתן לשום אדם לכנס בו כל השנה בלא שום טעם, ופגע בו איש אחד ואמר לו: הוי סכל, הפסדת עשרים אלף רובל כסף לחינם, כיון שהחצר עומד סגור כל השנה.

כן ממש הוא הדבר הזה, אם בעת שהוא בטל ממלאכתו כגון ביום השבת וכדומה הוא רץ ללימוד התורה, אם כן היה תועלת בכל פעולותיו שעשה כל ימות השבוע ויכול הש"י להתחסד עמו ולחשוב כל פעולותיו שעד היום גם כן לדרכים ישרים וכמו שכתוב "והוא יישר אורחותיך". לא כן אם אז הוא עוסק בעניני הבלים, ממילא מינכר למפרע שכל פעולותיו שעשה עד עתה גם כן לא היה לכבוד ה' יתברך כלל. אם כן לשוא היה כל עמלו עד עתה.

שם עולם, פרק ה'

החזק במוסר

מעניני לימוד המוסר בדף היומי בהלכה

להידודי שמעתתא... עיון בדבר הלכה

מה בין הטועם ובין מי שחנקתו אומצא

כתב המשנ"ב (סי' רי ס"ק יג) שהטועם את התבשיל אינו צריך לברך ואף על גב דאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה היינו כשמכוין לאכול ולשתות אבל הכא שאין כונתו לאכילה אינו צריך לברך. וצ"ע דלעיל (סי' רד ס"ק מב) כתב שהשותה שאר משקים או אוכל פת מחמת שחנקתו אומצא ואינו רוצה לאכול או לשתות אלא רק כדי להעביר את האומצא שצריך לברך עליהם.

תשובות יש לשלוח לפקס 02-6540269 עד כ"ה ניסן תשעז. בין השולחים תשובה נכונה תערך הגרלה על סט משנה ברורה מהדורת דרשו.

תשובות להידודי שמעתתא גליון 42 אדר תשע"ז

בדבר השאלה שנשאלה על מה שכתב המשנ"ב (סי' רד ס"ק יב) שעל שקדים מתוקים מברך שהכל מפני שבקטנותם אינו נהנה מהפרי אלא רק מהקליפה החיצונה ולא נטעי להו אינשי על דעת לאכול את הקליפה אלא על דעת לאכול את הגרעינים לאחר שיתבשלו. ומשמע שאם יאכל את הפרי לבדו בלא הקליפה לא יצטרך לברך עליו כלל כיון שאינו נהנה ממנו, ואילו לעיל (סי' רב ס"ק לה) כתב המשנ"ב שהטעם שעל שקדים מתוקים קטנים מברך שהכל הוא מפני שאין זה גמר פרי ולפי טעם זה גם כשאוכלם לבדם בלא הקליפה בעי לברך עליהם שהכל.

יש שתירצו ומהם הרב יעקב חיים מערבי בחילוק דבסי' רד איירי באוכל את השקדים עם קליפתם שאז עיקר ההנאה היא מהקליפה ולכן מברך שהכל מכיון דלא נטעי על דעת לאכול את הקליפה, אבל בסי' רב איירי באוכל את השקדים הקטנים בלא קליפתם וההנאה היא מהפרי ולא מהקליפה ולכן צריך להגיע לטעם שמברך שהכל מכיון שאין זה גמר פרי.

ויש שתירצו ומהם הרב אברהם אינשטיין דבסי' רד בא המשנ"ב לבאר מדוע מברך 'שהכל' ולא 'העץ' אבל אם יאכלם בלא הקליפה ודאי שיברך 'העץ', ומה שכתב בסי' רב היינו מה יברך בלא גמר פרי אם 'העץ' או 'שהכל' אבל ודאי דצריך לברך.

הזוכים בכרכי משנה ברורה

במדור להידודי שמעתתא גליון 40

בסט משנה ברורה דרשו זכה:
הרב מנחם ויסברג.

בכרכי משנה ברורה זכ:
הרב אהרן ז"ל
הרב יצחק ברנד

"לקחתי צלחת עם המרק הטרף, סובבתי את פני לנגד היהודים הרבים שעמדו והביטו בסלידה במאכל הפיגולים, ובירכתי בקול גדול "שהכל נהיה בדברו"

לחשוב אפילו אפשרות כזאת. אך הגרי"מ אהרונוסון שראה כי מצבם בכי רע, וכי מדובר בענייני נפשות, החליט לעודד את היהודים כולם לטעום מהמאכל הטרף.

"ניגשתי לעבר הסיר", סיפר לימים, "לקחתי צלחת עם המרק הטרף, סובבתי את פני לנגד היהודים הרבים שעמדו והביטו בסלידה במאכל הפיגולים, ובירכתי בקול גדול "שהכל נהיה בדברו". אכלתי מהמרק והסברתי להם: "בברכתי, ברכת שהכל, לא כיוונתי על האוכל הטרף הזה שאני נאלץ להכניס לפי מחמת הסכנה בה אנו מצויים.

"אמרתי "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם", על מה אני מברך את הקדוש ברוך הוא? על מה? "שהכל נהיה בדברו". כל מה שקורה כאן ובכל מקום, נהיה בדברו. קרובינו שנרצחו בידי הנאצים נרצחו על פי הדיבור, הסבל והשכול שהיו מנת חלקנו ושעדיין מקיפים אותנו מכל עבר, גם הם על פי הדיבור, דיבורו של מי שאמר והיה העולם. אנו מצויים במצב בו עלינו לחזק את עצמנו בכל דרך, את הגוף ואת הנפש, איכלו מהמרק כדי לחזק את הגוף, וברכו את הקדוש ברוך הוא כדי לחזק את הנפש, כי מאתו לא תצא הרעות, וגלוי יודוע לפני הצער הנורא שאנו מצטערים, "עמו אנוכי בצרה".

ואכן, מעיד הרב אהרונוסון, רוב רובם של היהודים אכן שעו לדבריו וקיבלו את דעתו, ניגשו ואכלו גם הם ממרק הפיגולים, לא לפני שבירכו "שהכל נהיה בדברו". הכל! כולל הכל...

מפי השמועה

הגאון רבי יהושע משה אהרונוסון זצ"ל, רבה של פתח תקווה ומחבר שו"ת "שועת משה", נרדף על צווארו בידי הנאצים ימ"ש בשל היותו רבה של העיר סאניק בעת שפרצה מלחמת העולם השנייה. בתחילה נמלט מעירו מתוך מחשבה שהנאצים מחפשים רק אחריי בשל היותו רב בישראל, אך כשנוכח לדעת שכל יהודי באשר הוא נרדף על ידם, החליט לשוב למשפחתו שבסאניק, וגורש יחד עם רעייתו וילדיו למחנות העבודה וההשמדה, שם נספו כל בני משפחתו והוא נותר יחיד מעיר וממשפחה.

בשנות הזעם, בעודו נתון תחת הידיו והשעבוד הגרמני, המשיך הרב אהרונוסון במלאכת הקודש כרב בישראל, עודד את אחיו הנתונים עמו בצרה, פסק הלכות דיני נפשות, ואף העלה על הכתב חלק מהשאלות והמאורעות שעברו עליו, מה שנחשב ליומן יחיד במינו של יהודי במחנות העבודה וההשמדה, אשר כתב באופן סדיר את אשר עבר עליו, ולאחר שהקים את ביתו מחדש ובא אל המנוחה ואל הנחלה הרחיב את הדברים והוסיף מזיכרונותיו שהובאו תחת מכשב הדפוס בספרו 'עלי מרורות'.

הגרי"מ אהרונוסון תיאר מקרה שאירע בתקופה שבה גורשו הוא ותושבי עירו אל המחנות. היהודים הממומים עדיין לא הבינו את גודל הזוועה בה הם מצויים, ולאחר ימים של הרעבה אפשרו להם הנאצים ימ"ש לאכול מעט מרק בשרי, אלא שבשר בשר פיגולים היה והמרק טרף, בל יראה ובל ימצא בידו של יהודי ירא שמים.

עמדו היהודים מרחוק, וסירבו להתקרב אל הסיר המהביל. כיצד יוכלו להכניס לפיהם מאכל טרף? הם לא ההינו

"אתה, היית צריך לפדות את כל התפילות הללו... ומה חושב אתה? וכי לכזאת ברכה התפללה החיטה?!..."

בטרם הקצירה, התפללה החיטה, שהיה לא תיזרס במהלך הקציר, ושזתכה להגיע בשלמות אל השק, על מנת שתזכה שיברכו עליה, ואכן, הקב"ה סייע בעדה, היא זכתה להיכנס לשק ולא נפלה בדרך.

בדרכה לטחנת הקמח, התפללה החיטה שתצליח להיכנס לתוך הקמח, ולא תעוף בדרכה החוצה, במאפיה הוסיפה להתפלל, שלא תסיים את חייה כשארית בצק הנזרקת לאשפתות.

לא היה מאושר ממנה, כאשר הפכה לבצק שממנו צרו ביגלה, ומשם לשקית... ובראותה שאדם ירא שמים עומד לאכול אותה, חשה כי הגיעה לפסגות.

אתה, היית צריך לפדות את כל התפילות הללו... ומה חושב אתה? וכי לכזאת ברכה התפללה החיטה?!..."

הרב ראובן קרלנשטיין שליט"א הסביר כי המשך הפסוק: "מה ה' אלוהיך שואל מעמך כי אם ליראה" בא ללמדנו, שההקפדה על אמירת מאה ברכות בכונה בכל יום, מביאה את האדם לידי יראת שמים אמיתית.

(מעובד מתוך 'מתוק האור')

"ועתה ישראל מה ה' אלוהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלוהיך" (י' יב) על כתוב זה דרשו חז"ל: מה ה'... שואל מעמך - אל תקרי מה אלא מאה, ומכאן אמרו (מנחות מג ע"ב): "חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום".

תקנה זו, של חיוב מאה ברכות בכל יום, נתקנה על ידי דוד המלך, לאחר מגפה נוראה שהתפרצה בעם ישראל, אשר הייתה מכלה מדי יום מאה אנשים.

כיצד מאה ברכות הועילו לענין זה? המגפה מסמלת עונש המגיע על התרחקות מה', והנה, על אף שבכל יום התפללו ישראל שלוש תפילות, מכל מקום לא הן הועילו להביא אותם לקרבה לבוראם, לפיכך תיקן דוד שיאמרו בכל יום מאה ברכות, ועל ידי כך, יתקשר האדם יותר ויותר לאביו שבשמים.

הרבנית הצדקת מבעלז"ע, מחברתו הטהורה של הרה"ק השר שלום' צוק"ל, הבחינה בחסיד שברך בחטף, ללא כל כוונה, פנתה ואמרה לו: "כשזעו את החיטים בשדה, עמדה חיטה אחת והתפללה לה' שתצליח להיזרע, מאחר ורוצה היא שיברכו עליה! הקב"ה דאג שלא תעוף לצדדים ושהזרע ירקב כיאות, על מנת שתצא ממנו חיטה.